

The Book
‘Azf Ala Vatar el-Nas ol-Sheri’
from a Critical Point of View

Fatemeh Ghaderi*

Abstract

By definition, criticism is the task of examining the validity of a work of art or literature. Like other disciplines, it is based on specific rules and regulations. Once a work is criticized, its strengths and weaknesses are revealed. In this regard, ‘*Azf Ala Vatar el-Nas ol-Sheri*’ (Playing the Strings of Poetry) by Omar Mohammad al-Talib is evaluated as a book that seeks to grasp the content through the text analysis. The analysis is conducted by sticking to various aspects of literary criticism and avoiding theoretical subjects. The present study aims to evaluate the book for its strengths and weak points in an objective and unbiased manner. The research method is descriptive for the structure and descriptive-analytical for the content of the book. As the results of the content analysis indicate, the author’s goal is successfully fulfilled. In structural terms, however, the book is beset with certain shortcomings, which the author and the publisher are advised to mend.

Keywords: Content Analysis, Semiotic Analysis, Structural Analysis, Omar Mohammad al-Talib

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

* Associate Professor, Yazd university, Yazd, Iran, ghaderi_m@yazd.ac.ir

Date received: 26/10/2020, Date of acceptance: 16/03/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

«عزف علی وتر النص الشعری» در آینه نقد و بررسی

(نواختن بر تار متن شعری)

فاطمه قادری*

چکیده

نقد، علم ارزیابی و سنجش میزان اعتبار علمی یک اثر است که مانند سایر رشته‌های علمی، قواعد و اصول خاص خود را دارد. نقد است که به یک اثر اعتبار بخشیده و نقاط ضعف و قوت آن را آشکار می‌کند. کتاب «عزف علی وتر النص الشعری» اثر عمر محمد الطالب از جمله آثار است که سعی دارد به دور از طرح مباحث نظری و پرداختن به موضوع‌های مختلف نقد ادبی، از طریق تحلیل متون به موضوع برسد. این مقاله سعی دارد در بخش ساختار با روش توصیف و در بخش بررسی محتوا با روش توصیف و تحلیل، به دور از هرگونه پیش داوری یا اعمال نظر شخصی به ارزیابی کتاب پرداخته نقاط قوت و ضعف آن را مشخص کند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد کتاب حاضر در بخش تحلیل متون هدف نویسنده را محقق ساخته و در حد بالایی موفق است اما در بخش ساختاری کاستی‌هایی مشاهده می‌شود که لازم است نویسنده محترم و ناشر در رفع آن اقدام کنند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل متن، تحلیل سیمایی، تحلیل بنیوی، متن شعری، عمر محمد الطالب

۱. مقدمه

قرائت متن ادبی به معنای تفسیر معنایی الفاظ و عبارات آن نیست بلکه یک فعالیت و تلاش نوآورانه است که از طریق آن خواننده با متن ارتباط دو جانبه برقرار می‌کند و به نوآوری‌های ادیب و زیبایی‌های موجود در متن که خواننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد

* دانشیار زبان و ادبیات عربی، عضو هیأت علمی دانشگاه یزد، یزد، ایران. ghaderi_m@yazd.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۶

پی می‌برد. در اصل تحلیل متن ادبی بازخوانی متن است تا پس از فهم و دریافت زیبایی و نوآوری آن از طریق وسایل و ادوات متعدد دوباره آن را ترکیب کند. تحلیل متن صرف جداسازی شکل و مضمون آن به اجزاء نیست بلکه هدف اصلی، بازسازی متن برای فهم جزئیات و تفصیل آن است (النجیری، ۲۰۱۷: ۶۵۶). تحلیل متون ادبی در برنامه‌های درسی با شیوه‌های سنتی صورت می‌گرفته است. رسم بر این بوده که مدرس متن را می‌خواند و پس از شرح کلمات، بیت بیت آن را شرح می‌دهد و دانشجو شنونده است و تلاش می‌کند افکاری را که معلم القاء می‌کند، بفهمد و کمتر به شیوه ای عمل شده که دانشجو را به سمت درک متن و تصاویر و محسنات موجود در آن هدایت کند.

در این مقاله کتاب «عزف علی وتر النص الشعری» اثر عمر محمد الطالب مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. تحلیل نمونه‌های قصاید معروف در ادبیات عربی از دوره های مختلف براساس مناخ نقدی مطرح در حوزه نقد ادبی به عنوان یک منبع عملی برای دانشجویان ادبیات عربی علت انتخاب این کتاب برای ارزیابی بوده است. نقد این کتاب در دو حوزه ساختاری و محتوایی صورت می‌گیرد. با تحلیل کمی و کیفی این کتاب می‌توان دریافت که کتاب یک هدف اساسی را دنبال می‌کند و آن توجه به متن و رسیدن به موضوع از طریق متن است؛ به همین دلیل در کتاب اثری از تعاریف و مباحث نظری دیده نمی‌شود.

۱.۱ اهمیت و ضرورت پژوهش

یکی از راه‌های آشنایی با متون و تذوق آن‌ها، تحلیل به منظور استخراج زیبایی‌ها و مفاهیم ظاهری و باطنی آن‌ها و پی بردن به حقایق نهفته در آن‌هاست که همواره مورد توجه ادیبان و محققان و ادب دوستان بوده است ولی شیوه‌های سنتی تحلیل متون سبب دوری و دلزدگی دانشجویان و فراگیری سطحی و زودگذر آن‌ها بوده و دانشجو را در دایره حفظ لغات متن و شرح مختصر آن محصور کرده به گونه ای که قدرت تجزیه و تحلیل و اظهارنظر را از او گرفته است. لذا شناسایی کتاب‌هایی که به منظور پرورش ذوق و استعداد دانشجو و رشد خلاقیت او تدوین شده، ضروری به نظر می‌رسد.

۲.۱ پرسش و روش

نویسنده پس از تألیف دو کتاب «المدخل إلى المناهج الأدبية» و «مناهج الدراسات الأدبية» که به مباحث نظری صرف پرداخته، پی می‌برد که نیاز اساسی به متون برای توضیح ابعاد این مناهج وجود دارد و لازم است کتاب دیگری تألیف کند که از طریق عملی به نقد و تحلیل متون بپردازد. لذا کتاب «عزف علی وتر النص الشعری» را در تحلیل متون شعری و کتاب دیگری را با همین نام در تحلیل متون نثری به رشته تحریر در می‌آورد. در این جا پرسش‌هایی مطرح است که نویسنده تا چه اندازه توانسته است در هدف خود موفق بوده و با روشی هدفمند متون را تحلیل کند؟ کتاب چه چیزهایی به دانش و شناخت خواننده افزوده است؟ معایب ساختاری و محتوایی کتاب کدام است؟ محاسن ساختاری و محتوایی کتاب کدام است؟ کتاب حاضر تا چه اندازه می‌تواند برای دروس نقد و تحلیل متون مناسب باشد؟

۳.۱ پیشینه پژوهش

در زمینه نقد کتب، مقالات بسیاری در حوزه‌های مختلف گروه عربی شورای متون پژوهشگاه علوم انسانی به رشته تحریر در آمده است که برخی از آن‌ها که به حوزه متون شعری مربوط است اشاره می‌شود.

۱. مقاله «نگاهی پژوهشی به نصوص حیه من الأدب العربی المعاصر» از فرهاد رجبی، پژوهشنامه انتقادی، شماره ۳۳، ۱۳۹۳، نویسنده در این مقاله با بررسی ابعاد شکلی و محتوایی اثر به بیان مزایا و معایب آن پرداخته و بزرگ‌ترین کاستی آن را عدم تجدید چاپ آن دانسته است.

۲. مقاله «بررسی و نقد کتاب مجانی الشعر العربی الحدیث و مدارس بر اساس زبان‌شناسی کاربردی» از مریم جلائی، پژوهشنامه انتقادی، شماره ۴۳، ۱۳۹۵، نویسنده مقاله کتاب را بر اساس مبانی علم زبان‌شناسی کاربردی نقد و بررسی کرده و اساسی‌ترین اشکال کتاب را عدم تمایز میان تدریس ادبیات عربی به مخاطبان عرب زبان و فارسی زبان دانسته است.

۳. مقاله نقدی بر کتاب مختارات من روائع الأدب العربی فی العصر العباسی» از محسن سیفی و مهوش حسین پور، پژوهشنامه انتقادی، شماره ۵۵، ۱۳۹۷، در این مقاله

کاستی های شکلی و محتوایی کتاب بررسی شده و پرداختن به موضوعات غیر ضروری مثل زندگی نامه و غفلت از برخی مباحث ضروری مثل اغراض شعری عصر عباسی از عیوب کتاب ذکر شده است.

۴. مقاله بررسی، تحلیل و نقد «الشعر الاندلسی فی عصر الموحدين» از ابراهیم نامداری، پژوهشنامه انتقادی، شماره ۸، ۱۳۹۸، که با بررسی نقاط ضعف و قوت کتاب، نوآوری، نگاه تخصصی به موضوع و نقد بی طرف آرای اندیشمندان جنبه های مثبت کتاب و عدم تسلسل منطقی مباحث در برخی فصول، نداشتن وحدت رویه در ثبت ارجاعات و ... جنبه های منفی کتاب دانسته شده است. در نهایت نویسنده کتاب را به عنوان منبع کمکی برای دانشجویان و پژوهشگران عرصه شعر و ادب پیشنهاد داده است.

با بررسی های به عمل آمده کتاب یا مقاله ای که به زبان فارسی یا عربی اثر عمر محمد الطالب را بررسی کرده باشد یافت نشد.

۲. معرفی کتاب

کتاب عزف علی وتر النص الشعری (دراسة فی تحلیل النصوص الأدبیه الشعریه) تألیف عمر محمد الطالب است که در سال ۲۰۰۰ توسط اتحادیه نویسندگان عرب دمشق چاپ شده است.

۳. شکل ظاهری

۱.۳ جلد کتاب

جلد کتاب، طرح روی جلد، پشت جلد و عطف کتاب را شامل می شود. کتابی که برای نقد در اختیار نگارنده قرار داده شده طرح جلد خاصی ندارد و روی جلد و پشت و همچنین عطف آن یکدست است. با توجه به عنوان زیبای کتاب باید طرح جلدی متناسب با آن طراحی می شد و این امر مایه تعجب است. در روی جلد کتاب بالای صفحه سمت راست اسم نویسنده با رنگ سیاه و نسبتاً درشت نوشته شده است. عنوان اصلی کتاب روی جلد در وسط صفحه و در نیمه پایین آمده با خط ریزتر از نام نویسنده و عنوان تفصیلی در زیر عنوان اصلی با همان اندازه و با رنگ سیاه و با فونت متفاوت از فونت نام نویسنده ذکر شده است. به طور کلی عنوان روی جلد بسیار ساده بوده و جذاب نیست و قرار گرفتن

آن در داخل آبی تیره وضوح کمتری داشته که می‌تواند از موارد نقص روی جلد کتاب باشد؛ اگر از جنبه دیگر به مسأله توجه شود با توجه به این که هدف کتاب بررسی و تحلیل متون به گونه‌ای است که زوایای نهفته در آن‌ها را نمایان سازد و پی بردن به زوایای پنهان متن کار آسانی نیست که از همان ابتدا واضح و مشخص باشد و نیاز به تفکر، استدلال، منطق و ایجاد ارتباط بین اجزای مختلف دارد، می‌تواند توجیهی برای انتخاب این رنگ برای عنوان باشد. با جستجویی که در اینترنت به عمل آمد تنها یک عکس تقریباً غیر واضح از جلد کتاب وجود دارد که طرح متفاوتی داشته و با عنوان کتاب همخوانی زیادی دارد و بسیار زیباست. طرح این عکس زمینه‌ای سفید دارد و در بالای صفحه در وسط نام کتاب و در سمت راست صفحه نام مؤلف ذکر شده است. در وسط صفحه تصویر مردی است که روی یک صندلی نشسته و یک ویولون را روی شانه چپ خود قرارداده و مشغول نواختن آن است. ویولون می‌تواند همان متن شعری باشد و مرد نشسته ناقد است که با تحلیل متن و استخراج زیبایی‌ها و ظرافت‌های نهفته در آن گویی نوازنده‌ای است که با به حرکت در آوردن تارهای ساز، موسیقی دلنشینی می‌نوازد.

۲.۳ رنگ جلد

رنگ انتخابی برای کتاب باید طوری باشد تا عنوان کتاب به چشم بیاید، باید سادگی در نظر گرفته‌شود و بیش از اندازه پیچیده نباشد. رنگ جلد این کتاب آبی پررنگ یک‌دست است که احتمالاً معیار خاصی برای انتخاب این رنگ وجود نداشته است اما به نظر نگارنده رنگ مناسبی است. رنگ آبی رنگی تسکین دهنده است و بر روی ذهن تأثیر می‌گذارد. آبی پررنگ محرک تفکر روشن است و یک رنگ معنوی است. با وجود سردی و کسل کننده بودن این رنگ، ایجاد اعتماد، ارتباط، منطق، انعکاس و آرامش از خواص روانی مثبت آن ذکر شده است. (عیید، ۲۰۱۳: ۸۱ - www.zivanitar.com/color-attributes-5) شیوه مؤلف در تحلیل نمونه‌ها در این کتاب به گونه‌ای است که سؤالاتی در ذهن مخاطب ایجاد کرده او را به تفکر وادار می‌دارد، نیز در تحلیل‌ها بررسی ارتباطات منطقی بین متن مورد نظر است و به نوعی تفکرزاست و به نظر می‌رسد با توجه به موارد ذکر شده با رنگ آبی تناسب داشته باشد. در عکس طرح جلد کتاب، زمینه سفید است. رنگ سفید رمز پاکی، خلوص و زیبایی است، رنگ کشف و بیدار کننده ادراک و فهم است. نور تجلی الهی است، سفید برترین رنگ‌ها و مناسب‌ترین برای دلالت بر نور است.

(صالح، ۲۰۱۲: ۱۱۲، عید، ۲۰۱۳: ۵۹) از آن جا که تحلیل متن نیز به نوعی حقیقت را برای خواننده آشکار کرده و فهم او را از متن قوی‌تر می‌کند، به نظر می‌رسد رنگ مناسبی برای زمینه جلد باشد و از این نظر طرح موجود در عکس جلد کتاب بسیار زیبا و مناسب با عنوان و محتوای کتاب انتخاب شده و به جذابیت کتاب افزوده است.

۳.۳ صفحه‌آرایی

اصول فنی و استاندارد صفحه‌آرایی در کتاب رعایت نشده است. سر صفحه که در صفحات زوج نام کتاب و در صفحات فرد عنوان هر فصل نوشته می‌شود، ندارد. شماره صفحات در قسمت پایین صفحه در وسط درج شده است که شیوه معمول در شماره‌گذاری صفحات است. تمام مطالب و ارجاع‌ها به صورت پانویس است. تورفتگی حاشیه‌ها و پاراگراف‌ها رعایت شده است اما پاراگراف اول بعد از عنوان اصلی نیاز به تورفتگی ندارد. از نظر سطر بندی، تعداد سطرهای صفحات کتاب یکسان نیست، برخی صفحات سطرهای بیشتر و برخی کمتر دارد. اکثر صفحات کتاب بیست و نه سطر است اما برخی صفحات ۳۰ و ۳۱ سطر هم دیده می‌شود. به عنوان مثال صفحه نوزده ۳۰ سطر و صفحه بیست و دو ۳۱ سطر است که این مسأله از معایب کتاب به شمار می‌رود و لازم است شیوه‌های صفحه‌آرایی رعایت شود.

۴.۳ نوع قلم

با توجه به اینکه متن کتاب عربی است انتظار می‌رود فونت کتاب متناسب با زبان عربی باشد اما با بررسی به عمل آمده در متن این کتاب از فونت «Times New Roman» استفاده شده است. همچنین در کتابت، از یک فونت استفاده نشده است. فونت عنوان فصل‌ها با عناوین اصلی و متن کتاب متفاوت و فونت عناوین اصلی هم با متن تفاوت دارد. در نتیجه سه نوع فونت استفاده شده است. تفاوت فونت عناوین اصلی با متن و درشت بودن بیش از اندازه آن‌ها نسبت به متن از زیبایی کتاب کاسته است.

۵.۳ قطع کتاب

قطع کتاب وزیری است.

۶.۳ کیفیت صحافی

صحافی کتاب باید به گونه‌ای باشد که با استفاده زیاد شیرازه آن از هم نپاشد که از این نظر خوب است اما جلد کتاب کیفیت خوبی ندارد و به نظر می‌رسد بعد از چند بار استفاده آسیب ببیند.

۷.۳ صفحه عنوان

مشخصات صفحه عنوان مانند روی جلد است و در صفحه بعد از آن در قسمت بالایی صفحه در وسط نام ناشر و در زیر آن محل و سال نشر ذکر شده است که البته این شیوه در شناسنامه کتاب‌ها مرسوم نیست. پیشنهاد می‌شود همانند سایر کتاب‌ها، عنوان کتاب و نویسنده روی جلد و در انتهای جلد نام ناشر و مکان نشر درج شود. اما در عکس جلد کتاب که در اینترنت موجود است آرم ناشر در سمت چپ بالای صفحه درج شده است.

۸.۳ قواعد ویرایش و نگارش

کتاب حاضر از نظر رعایت موارد همزه‌های قطع و وصل، تشدید و... و پاراگراف بندی قابل تحسین است. اما گاهی غلط‌های چاپی در صفحات آن مشاهده می‌شود که به چند مورد آن اشاره می‌شود. حرف «ل» به جای «ک» در «قد ناب عنل شدید الخوف و اصطنعت» صفحه ۱۸۸، که در اصل باید «ناب عنک» باشد. حرف «ت» به جای «ق» در «متة» صفحه ۱۹۱، که اصل آن مقه است. کاربرد «الآخر» به جای «الأخری» در «من الأغراض الآخر الكثيرة» صفحه ۱۹۳، با توجه به این که الآخر صفت الأغراض است باید مؤنث و به صورت الأخری به کار رود. حرف «ک» به جای «ن» در «کم تطلبوک» صفحه ۲۰۳ که در اصل «کم تطلبوک» است، و موارد دیگری از این دست که لازم است در چاپ‌های بعدی این اشکالات بر طرف شود.

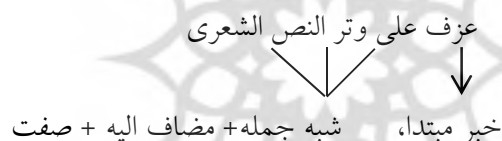
۴. ساختار کتاب

شاخص‌هایی که در ارزیابی ساختار این کتاب مد نظر بوده به شرح زیر است.

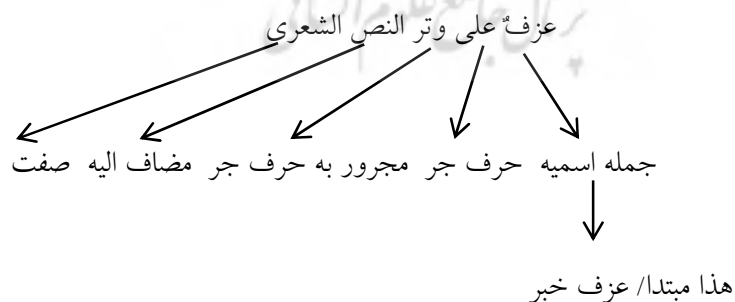
۱.۴ عنوان

اولین چیزی که خواننده با آن مواجه می‌شود عنوان است به همین دلیل به عنوان مدخل اصلی متن شناخته شده به آن هویت می‌بخشد و آن را از متون دیگر متمایز می‌کند (مقران، ۲۰۱۴، ۲۰). از طریق بررسی ظاهری عنوان میزان ارتباط بین عنوان و متن مشخص می‌شود زیرا ساختار و دلالت عنوان یک اثر جدای از ساختار و دلالت آن اثر نیست (حسنیه، ۲۰۱۴، ۱۳۱).

برای این کتاب عنوان «عزف علی وتر النص الشعری» انتخاب شده است. اگر بخواهیم این عنوان را از نظر ظاهری بررسی کنیم عنوانی است که با اسم شروع شده

اما در اصل عنوان با اسم مفرد شروع نشده و در ساختار عمیق مبتدایی به شکل بالقوه وجود دارد که در ساختار سطحی ظاهر نمی‌شود. بنابر این عنوان از حالت ابتدا به اسم در ساختار سطحی به حالت ابتدا به جمله اسمیه در ساختار عمیق تبدیل می‌شود و حذف مبتدا در این حالت به خاصیت عنوان که ایجاز و اختصار است مربوط است (حسنیه، ۲۰۱۴، ۱۰۳). در این حالت می‌توان ساختار عنوان را به شکل زیر نشان داد.

اگر بخواهیم میزان انطباق مفهومی عنوان با محتوای کتاب را بسنجیم لازم است قدری در عنوان تأمل کنیم.

در معنای واژه «عزف» در کتاب لغت آمده است: عزف - عزفاً و عزیزاً: لَعِبَ بِالْمِعْزَفِ وَ غَنَّى، یقال: عزف علی العود یعنی عود را نواخت، (معجم الوسیط) و در مورد واژه «وتر» نیز آمده است: الوتر: معلق القوس به معنای زه کمان و أوتار العود: خیوط العود التي يُعزَفُ بها: تارهای عود که با آنها موسیقی نواخته می‌شود (همان). با دقت در این معانی مشخص می‌شود که مفهوم عنوان کتاب نیز با این معانی همخوانی دارد و به نظر می‌رسد نویسنده هوشمندانه و ادیبانه این عنوان را انتخاب کرده است. در اصل قصد نویسنده بازی با متن و به صدا درآوردن آن بوده است تا به مخاطب بفهماند که متن چه می‌گوید و از آنجا که مفاهیم و زیبایی‌های نهفته در متن بسیار دلنشین است آن را بسان صدای موسیقی دانسته که دلنشین و گوش‌نواز است. یک ساز به خودی خود صدایی ندارد اما زمانی که نوازنده‌ای ماهر تارهای آن را به صدا در می‌آورد موسیقی زیبایی خلق می‌شود. متن شعری هم همانند تارهای موسیقی است که ناقد با تحلیل‌های خود بر آن تارها می‌نوازد. در حقیقت همانگونه که نویسنده در مقدمه هم به اجمال بیان کرده قصد داشته از متن به موضوع برسد و به این وسیله همچون یک نوازنده موسیقی که به بهترین شکل موسیقی خود را می‌نوازد با نواختن بر متن صدای دلنشین آن را به گوش خواننده برساند. نگارنده که متن را برای ارزیابی مطالعه کرده این عنوان را مناسب‌ترین عنوان برای متن کتاب می‌داند.

۲.۴ مقدمه کتاب

کتاب با یک مقدمه دو صفحه‌ای و تقریباً کامل از نویسنده آغاز شده است. در مقدمه، نویسنده ضمن اشاره به اهمیت متون ادبی در تحقیقات ادبی و شیوه‌های نوین تحلیل متن در دانشگاه‌های امروزی به انتقاد از شیوه‌های قدیمی مورد استفاده در دانشکده‌های ادبیات می‌پردازد و می‌گوید: «مازلنا ندرُسُ الموضوعَ بعیداً عن النص، ونأتی بالنصوصِ كصورٍ تکمیلیةٍ تزینةٍ للموضوع» (الطالب، ۲۰۰۰: ۲) ترجمه: همیشه موضوع را به دور از متن بررسی می‌کنیم و بعد برای تکمیل و تزین آن موضوع، متن را می‌آوریم) و علل و نتایج منفی این شیوه را ذکر می‌کند. «نسقط فی ذیاجیر هذا المنهج فی حلقة مفرغة تقودنا النهایة فیهِ إلى البداية، وینهی طالبنا الدراسة وهو خالی الذهن من الأدب وقد نسی النصوص التي أُجبر علی

حفظها من دون إدراك حقیقی لها» (همان) ترجمه: (در تاریکی‌های این روش در یک حلقه گم شده‌ای می‌افتیم که به دور خود می‌چرخیم، دانشجوی ما درس را تمام می‌کند ولی هیچ ذهنیتی از ادبیات ندارد و متونی را که مجبور به حفظ آن‌ها بوده فراموش کرده و درک درستی از آن‌ها ندارد). در ادامه هدف از تألیف کتاب و شیوه تألیف آن را توضیح داده و گفته است که قصاید انتخابی را بر اساس اجتهاد خاص خود و فهمی که از مناهج ادبی و نظریه‌های جدید داشته تحلیل کرده است. «وقد جاء تحلیلی لهذه القصائد منبعثاً من اجتهادی الخاص وفهمی للمناهج الأدبية والنظریات الحديثة» (همان). ترجمه: (تحلیل من از این قصاید برخاسته از اجتهاد خاص و فهم خودم از روش‌های ادبی و نظریه‌های جدید بوده است). وی در مقدمه علت خاصی برای انتخاب نمونه‌ها ذکر نکرده و گفته که به متون سطح بالا توجه داشته است. با بررسی نمونه‌های انتخابی این امر روشن می‌شود که نویسنده با اشراف کامل به متون و شخصیت‌های مطرح در ادبیات عربی، نمونه‌های خود را انتخاب کرده است.

۳.۴ فصل‌های کتاب

نویسنده در مقدمه توضیح داده است که هر کدام از قصاید را بر اساس چه منهجی بررسی کرده است.

فصل اول: رحلة فی معلقة امرئ القیس در ۴۰ صفحه

فصل دوم: تحلیل سیمیایی لمعلقة زهیر در ۲۹ صفحه

فصل سوم: تحلیل قصیده بانث سعاد در ۳۹ صفحه

فصل چهارم: تحلیل بنیوی لقصیده «لئن هجرتک» لأبی نواس در ۳۲ صفحه

فصل پنجم: «قصیده وا حرّ قلباه» تحلیل بنیوی سیمیایی در ۷۵ صفحه

فصل ششم: «یا لیلتی تزد ذکرأ» دراسة بنیویة در ۱۰ صفحه

فصل هفتم: قراءة فی «کلمات سبارتکوس الأخيرة» لأمل دنقل در ۸ صفحه

نویسنده در مقدمه ذکر کرده که قصد نداشته به زور یک قصیده را در قالب یک منهج بگنجاند و سعی کرده بر اساس آنچه متن اقتضا می‌کند آن را تحلیل کند زیرا بسیاری اوقات متن در دایره منهج خاص نمی‌گنجد. «و کثیراً ما یستعصی النصُّ علی المنهج و ینفر من دائرته، ومن حدود أطره الصلدة، فالیت الوقوف إلی جانب النص و قدرته علی احتمال المنهج من دون

قَسْر لَه أَوْ فَرَضٍ عَلَيْهِ مِنْ خَارِجِهِ» (الطالب، ۲۰۰۰: ۹) ترجمه: (بسیاری اوقات متن با روش همخوانی ندارد و در چارچوب‌های سخت آن نمی‌گنجد، من تصمیم گرفتم در کنار متن و توانایی آن در تحمل روش بایستم بدون این که زور یا اجباری از بیرون بر آن وارد شود). این ایرادی است که به برخی ناقدان در تحلیل متون وارد است. آن‌ها تلاش می‌کنند به هر شکل ممکن متن را در یک نظریه بگنجانند بدون این که در نظر بگیرند که آیا این متن با نظریه همخوانی دارد یا خیر؟

۱.۳.۴ عناوین فرعی فصل‌ها

همانگونه که قبلاً گفته شد نویسنده در هر فصل به تحلیل یک قصیده پرداخته است. و برای تحلیل، قصیده را به موضوعات مختلفی تقسیم کرده و بر اساس آن به تحلیل قصیده پرداخته است. از آن جا که هر قصیده بر اساس منهج خاصی بررسی شده انتخاب عنوان‌های فرعی نیز بر اساس همان منهج بوده است و از این نظر ناهماهنگی دیده نمی‌شود.

۲.۳.۴ تناسب حجم فصل‌ها

دسته‌بندی درست مطالب و فصل‌بندی منطقی کتاب در ایجاد تناسب بین فصل‌ها مؤثر است. البته تناسب صفحات به نوع متن انتخابی نیز بستگی دارد. با دقت در صفحات اختصاص یافته برای فصل‌ها مشخص می‌شود برخی فصل‌ها حجم بیشتری از کتاب را به خود اختصاص داده‌اند که دلیل آن را می‌توان در نوع قصیده انتخابی، اهمیت آن و همچنین منهج به کار رفته در بررسی آن جستجو کرد. در این کتاب تا فصل چهارم تاحدودی این تناسب رعایت شده است اما در سه فصل آخر این تناسب به هم می‌خورد. فصل چهارم از فصل‌های دیگر طولانی‌تر و فصل پنجم و ششم از حجم کمتری نسبت به سایر فصل‌ها برخوردار است.

۳.۳.۴ حجم کتاب

کتاب ۲۴۶ صفحه است که از حجم متعارفی برخوردار است.

۴.۴ شیوه ارجاع‌دهی

یکی از عیب‌های آشکار کتاب شیوه ارجاع‌دهی آن است که بسیار نامنظم و ناقص است و از شیوه‌های ارجاع‌دهی علمی استفاده نشده است. ارجاعات به عدد در داخل پرانتز کوچک و دوباره در یک پرانتز بزرگ‌تر در متن مشخص شده و در پانویس مرجع ذکر شده است. توضیحات دیگر متن نیز به همین شیوه است. همچنین عددها از یک شروع شده و تا پایان کتاب ادامه یافته است که شیوه‌ای خسته کننده و دشوار است. شماره‌گذاری‌های فصل دوم در ادامه فصل اول نیامده و مشخص نیست در ادامه چه مطلبی بوده است و معانی کلمات و ابیات ذکر شده در این فصل و همچنین آدرس آیات و مراجع در پایان همین فصل، در هوامش قید شده است و به دنبال آن فهرست منابع فصل آورده شده و پس از آن یک چکیده بسیار مختصر به زبان انگلیسی که به متن هم ارتباطی ندارد مشاهده می‌شود. به نظر می‌رسد این فصل یک مقاله جداگانه بوده که بین فصل اول و سوم گنجانده شده است. نقل قول‌ها نیز در داخل دو پرانتز بزرگ آمده و در پانویس ارجاع داده شده است. از طرف دیگر ارجاع‌ها شیوه یکسانی ندارد. در برخی موارد نام و نام خانوادگی نویسنده، نام کتاب و شماره صفحه ذکر شده است. به عنوان مثال در صفحه ۱۴ در پانویس آمده: (ابن قتیبه، الشعر و الشعراء، ص ۲) و در برخی موارد فقط نام کتاب و شماره صفحه ذکر شده است. مانند صفحه ۱۵۸: (موسیقی الشعر، ص ۱۹۶)

۵.۴ منابع مورد استفاده مؤلف

یکی از ویژگی‌های کتاب خوب آن است که نویسنده به مطالب آن اشراف کامل داشته و منابع مربوط را به خوبی مطالعه کرده و بشناسد و برای ارائه مطالب خود به آن‌ها استناد کند. در کتاب حاضر، نویسنده بر حسب منهجی که برای هر قصیده برگزیده از منابع معتبر و شاخص مربوط به آن مطلب استفاده کرده است. به عنوان مثال در فصل اول که معلقه امرؤ القیس را بر اساس منهج اجتماعی بررسی کرده از کتابهای نویسندگانی چون: ابن قتیبه، شکری فیصل، عزالدین اسماعیل، جلال خیاط، جاحظ، شوقی ضیف، الباقلائی و... یا در فصل سوم که از منهج تاریخی استفاده کرده از کتاب‌هایی چون: الاغانی، الکامل، جمهرة اشعار العرب، حدیث الاربعاء، معجم الادباء و... و در فصل پنجم از نویسندگانی چون: محمد مفتاح، تمام حسان، ابراهیم انیس، شکری محمد عیاد، جان کوهن و... استفاده کرده است که از این نظر می‌توان گفت منابع استفاده شده در کتاب مطلوب است.

۶.۴ فهرست‌ها

این کتاب تنها فهرست مطالب و منابع دارد.

۱.۶.۴ فهرست منابع

در کتاب مورد نظر فهرست منابع هر فصل در پایان همان فصل آمده و بر اساس ترتیب الفبایی نام کتاب تنظیم شده است. اما در همه فصل‌ها شکل منظمی ندارد. در فصل اول با اینکه از منابع زیادی استفاده شده است، فهرست منابع ندارد که این از عیوب کتاب محسوب می‌شود و یک دستی در تنظیم و نگارش منابع رعایت نشده است. فصل پنجم و ششم نیز چون صرفاً به تحلیل متن شعر پرداخته شده از منبعی استفاده نشده، در نتیجه فهرست منابع ندارد. همچنین کتاب فهرست منابع پایانی ندارد.

۲.۶.۴ فهرست مطالب

فهرست مطالب کتاب که فقط عنوان فصل‌ها را شامل می‌شود در پایان کتاب آمده است.

۵. ارزیابی محتوای کتاب

در ارزیابی محتوایی کتاب ابتدا لازم است به شناسایی مؤلف اثر پرداخت تا مشخص شود آیا مؤلف از نظر علمی در سطحی قرار دارد که اثر را تولید کند؟ موفقیت علمی مؤلف در محافل آکادمیک چقدر است؟ (فانی، ۱۳۸۶: ۵۴) برای پاسخ دادن به این پرسش‌ها لازم است ابتدا به معرفی مؤلف بپردازیم.

۱.۵ معرفی صاحب اثر

عمر محمد طالب در سال ۱۹۳۲ در شهر موصل به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی و دبیرستان خود را در همانجا به پایان رسانید. سپس وارد دانشکده حقوق و علوم تربیتی و تجارت بغداد شد. وی در سال ۱۹۵۴ به موصل بازگشت و به عنوان معلم دبیرستان مشغول به کار شد. در سال ۱۹۶۵ با دفاع از پایان نامه فوق لیسانس خود با عنوان «القصة القصيرة فی العراق بعد الحرب العالمية الثانية» از دانشگاه عین شمس فارغ التحصیل شد و در سال ۱۹۶۷ از رساله دکتری خود با عنوان «الفن القصصی فی العراق / الروایة و المسرحیة» دفاع کرد و به

دانشکده ادبیات دانشگاه موصل منتقل شد. وی چندین بار ریاست گروه عربی را به‌عهده گرفت. در سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۴ برای تدریس به دانشگاه مغرب اعزام شد. سه سال در سال‌های ۱۹۷۷-۱۹۷۸-۲۰۰۱ نشان استاد ممتاز را به دست آورد و درجه استادی را در سال ۱۹۹۸ دریافت کرد. عمر محمد طالب راهنمایی بیش از ۱۰۰ رساله دکتری و فوق لیسانس را به‌عهده داشته و صدها بحث علمی و مقاله نقدی در مجله‌های محلی و عربی نظیر: إضاءات موصلية، موصلیات، دراسات موصلية و الجامعة منتشر کرده‌است وی همچنین کتاب‌هایی در زمینه ادبیات، داستان، نمایشنامه، مناہج نقدی، مکاتب نقدی و... تألیف کرده که به شرح زیر است:

۱. الرواية العربية في العراق ۱۹۷۱
۲. المسرحية العربية في العراق ۱۹۷۱
۳. الاتجاه الواقعي في الرواية العراقية ۱۹۷۱
۴. القصة القصيرة الحديثة في العراق ۱۹۷۹
۵. قراءة ثانية في البارودي ۱۹۸۱.
۶. اثر البيئة العراقية في الحكاية الشعبية ۱۹۸۱.
۷. القصة في الخليج العربي (جزءان) ۱۹۸۳
۸. الحرب في القصة العراقية ۱۹۸۳
۹. ملامح المسرحية العربية الاسلامية ۱۹۸۷
۱۰. مدخل الى مناہج الدراسة الادبية ۱۹۸۸
۱۱. مناہج الدراسة الادبية الحديثة ۱۹۸۸
۱۲. مناہج الدراسة الادبية المعاصرة ۱۹۸۸
۱۳. القلق والاعتراب في الشعر الجاهلي ۱۹۸۹
۱۴. امرؤ القيس بين الاعتراب الكوني والاعتراب الاجتماعي ۱۹۸۹
۱۵. ظلال فوق الخشبة ۱۹۸۹
۱۶. نظرات في فنون الادب قديمها وحديثها ۱۹۸۷
۱۷. أدب الاطفال في العراق ۱۹۹۰
۱۸. المذاهب النقدية ۱۹۹۳
۱۹. دراسات في الرواية العراقية ۲۰۰۰

۲۰. عزف علی وتر النص الشعری ۲۰۰۰

۲۱. عزف علی وتر النص الثری ۲۰۰۳

۲۱. السينما فی الموصل ۲۰۰۰ العراق (<http://www.dr-omaraltaleb.com>)

وی همچنین چندین قصه و رمان دارد که بنا به گفته خودش به دلایل سیاسی از چاپ آن‌ها جلوگیری شده است.

با مروری بر زندگی نویسنده و سوابق تدریس و تحقیق در این زمینه می‌توان گفت پاسخ پرسش‌های مطرح شده در مورد صاحب اثر مثبت است و نویسنده از نظر علمی، صلاحیت خلق اثر و قدرت استدلال و اظهار نظر را داشته است. از سوی دیگر در بررسی یک اثر باید خواننده آن اثر را نیز مد نظر قرار داد. آنگونه که در مقدمه آمده نویسنده از شیوه تدریس متون انتقاد کرده و در پی آن است تا با استفاده از اندوخته‌ها و تجربه‌های خود اثری خلق کند که به شیوه جدید و به روز به تحلیل متون پردازد تا مخاطبان بتوانند استفاده مفیدتری ببرند. در واقع این کتاب به شکلی از حوزه تعاریف و مباحث نظری خارج شده و به شکل عملی و با انتخاب نمونه‌های مختلف به تحلیل آن‌ها می‌پردازد. بنابراین به نظر می‌رسد بیشتر مخاطبان اثر دانشجویان و شعر دوستان باشند که از این طریق با شیوه‌های تحلیل متن آشنا می‌شوند. حال این سوال مطرح می‌شود که آیا این کتاب را می‌توان به عنوان کتاب درسی استفاده کرد؟ و آیا ویژگی‌های کتاب درسی را دارد؟

۲.۵ محتوای کتاب

در صورتی که کتاب برای این منظور استفاده شود باید موارد زیر را مد نظر قرار داد.

۱.۲.۵ به روز بودن

کشفیات تازه علمی، دستاوردهای جدید، تغییر در روش و رویکردها سبب افزایش دانش بشر در رشته‌های مختلف شده است. از این رو کتاب درسی باید تازه‌ترین اطلاعات علمی مربوط به موضوع را داشته باشد (رضی، ۱۳۸۸، ۲۳). اگر از این جنبه کتاب را مورد ارزیابی قرار دهیم نویسنده با به کارگیری شیوه‌ها و نظریه‌های جدید نقدی به تحلیل متون پرداخته و با طرح مسائل چالشی مخاطب را به تفکر واداشته، اطلاعات به روزی را در اختیار دانشجو قرار می‌دهد.

۲.۲.۵ گشودن افق‌های تازه

کتاب علمی باید به گونه‌ای باشد که حس کنجکاوی مخاطبان را برانگیزد و سؤال‌های جدید در ذهن مخاطب ایجاد کند و افق‌های جدیدی پیش روی آن‌ها بگشاید، (همان) همچنین تفکر انتقادی را در آنان پرورش دهد که این امر به روحیه مخاطبان نیز بستگی دارد. در این کتاب هر نمونه قصیده بر اساس منهجی خاص تحلیل شده و نویسنده در تحلیل آن، نظرات جدیدی مطرح نموده که در برخی موارد با آنچه که تاکنون گفته شده متفاوت است. نویسنده برای اثبات حرف خود نیز دلایل متعدد آورده است، امری که ممکن است حس کنجکاوی مخاطب را برانگیزد و به اصطلاح یک تفکر انتقادی در او ایجاد کند و به او بیاموزد که با مسائل به دید انتقادی برخورد کند. به عنوان مثال از همان ابتدای فصل اول، سبب نظم معلقه امرؤالقیس را زیر سؤال می‌برد و دلایل متعددی برای رد آن ذکر می‌کند. «یری بعض الباحثین أن الباعث علی نظم المعلقة هو يوم دارة جلجل.. وعلینا لبيان الحقيقة أن نقف موقف الشاک من کل ما قيل لنصل من هذا الشک إلى الحقيقة...» (الطالب، ۲۰۰۰: ۱۱). ترجمه: (برخی محققان معتقدند علت نظم معلقه روز «داره جلجل» بوده است.. برای بیان حقیقت، باید به گفته‌ها شک کنیم تا از این شک به یقین برسیم). همچنین در مورد دو بیت آغازین معلقه، فرا خواندن دوستان برای مشارکت بر گریستن بر اطلال را غیر منطقی می‌داند و می‌گوید: «فالدکریات الألیمة لا تستحق مشارکة البکاء عند الرجال علی الاقل، اما الحزن فینبعث عادة من النفس دون حاجة إلى استدعاء المشاركة، هذا بالإضافة إلى أن دعوة المشاركة لا تتم فی حالة الحزن بل فی حالة السعادة و الفرحة...» (همان، ۱۳). ترجمه: (برای مردان مشارکت در گریه کردن بر خاطرات ناراحت کننده سزاوار نیست، اندوه معمولاً شخصی است و نیازی به فراخوانی در مشارکت ندارد، علاوه بر این دیگران در خوشبختی و خوشحالی شریک می‌شوند نه در اندوه). و بعد از ذکر این مطالب این سؤال را مطرح می‌کند که اگر چنین است چرا بر اطلال ایستاده اینچنین می‌گیرید «.. فلماذا وقف علی الأطلال إذاً و بکی هذا البکاء المر» (همان)

۳.۲.۵ ایجاد ارتباط با موضوعات میان رشته‌ای

مباحث میان رشته‌ای چایگاه ویژه‌ای در تحقیقات علمی دارد. یکی از معیارها برای بررسی کیفیت یک اثر میزان توجه صاحب اثر به ارتباط و پیوند مطالب کتاب با مباحث سایر رشته‌ها است. (رضی، ۱۳۸۸: ۲۴) در این کتاب مباحث اجتماعی، فلسفی، زبان‌شناسی و

سبک شناسی مطرح شده است و نویسنده از این طریق ادبیات را با فلسفه، جامعه شناسی و غیره پیوند داده است اما نمی توان آن را به عنوان موضوع میان رشته ای به حساب آورد.

۴.۲.۵ مرتب بودن کتاب با سایر دروس

یکی از شاخص های اثربخش بودن کتاب های درسی میزان و نوع ارتباط آن ها با یکدیگر است (ملکی، ۱۳۸۵، ۷). محتوای کتاب حاضر که متناسب با درس تحلیل متون نظم عربی است تا حد زیادی با درس نقد ادبی ارتباط دارد و یک منبع کامل کننده نقادایی است.

۵.۲.۵ برقراری ارتباط با مخاطب و اثرگذاری بر او

در صورتی که مخاطب با متن ارتباط برقرار کند فراگیری وی افزایش می یابد. بنابراین محتوای کتاب باید با توجه به زمینه های عاطفی، شناختی و مهارتی دانشجو ارائه شود (رضی، ۱۳۸۸: ۲۴). با مطالعه این کتاب دانشجو می تواند آموخته های پیشین خود را با مطالب کتاب پیوند زند و اطلاعات خود را افزایش داده ایده های جدیدی کسب کند. همچنین کاربرد جدول ها و ارائه مطالب با شیوه های متفاوت در فصل ها سبب شده تا متن ها از حالت خسته کننده خارج شده خواننده را تشویق کند.

۶.۲.۵ مشخص بودن اهداف هر فصل

اهداف فصل به صورت مشخص بیان نشده است اما با توجه به عنوان فصل از همان ابتدا مشخص است که نویسنده در آن فصل مورد نظر چه هدفی را دنبال می کند.

۷.۲.۵ عناوین فصل ها و محتوای آن ها

عنوان فصل ها با همان نام قصیده نامگذاری شده و از همان عنوان مسأله محور بودن آن مشخص است. همچنین در چیدمان فصل ها ترتیب دوره های ادبی از قدیم به جدید رعایت شده است. به عنوان مثال فصل اول رحله فی معلقه امرؤ القیس نام دارد که در آن نویسنده این معلقه را تحلیل کرده است.

نویسنده ابتدا به انگیزه نظم قصیده پرداخته و با ارائه شواهد و مستندات، نظرات پیشینیان در این مورد را رد کرده نظر خود را بیان می کند. سپس با تقسیم قصیده به

موضوعات مختلف، ذیل عنوان‌های فرعی آن را تحلیل می‌کند و در پایان ویژگیهای فنی آن را ذکر می‌کند.

در فصل دوم به تحلیل سیمیایی «معلقه زهیر» می‌پردازد و آن را در سطح صوتی و ایقاعی، ترکیبی، اجتماعی و اقتصادی، فکری و ادبی مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل سوم تحلیل قصیده «بانت سعاد» بر اساس منهج تاریخی است. فصل را با مقدمه‌ای از زندگی زهیر آغاز می‌کند. علت نظم و شرایط القای آن را بیان و سپس متن قصیده را آورده به تحلیل آن می‌پردازد. نظرات جدید نویسنده و برداشتهای وی از قصیده در سرتاسر فصل نمایان است. وی در پایان فصل، معارضات و موازنات این قصیده را هم آورده به مقایسه آن‌ها می‌پردازد که این امر نیز ضمن ارائه اطلاعات جدید به مخاطب کار تحلیل را جذاب تر می‌کند.

فصل چهارم تحلیل بنیوی قصیده «لئن هجرتک» ابو نواس. شیوه نویسنده در این فصل با فصل‌های قبلی تفاوت دارد. ابتدا متن قصیده را می‌آورد و بر اساس مؤلفه‌های تقدساختاری به تحلیل قصیده می‌پردازد.

فصل پنجم اختصاص به تحلیل قصیده «وا حرّ قلباه» متنبی دارد که نویسنده آن را از نظر سیمیایی و بنیوی تحلیل کرده است. این فصل طولانی‌ترین فصل کتاب است. نویسنده از بحر شعر آغاز کرده نسبت کاربرد این بحر را در شعر عربی و شعر متنبی بررسی و به طور مفصل قصیده را از نظر ساختاری و سیمیایی بررسی کرده است.

فصل ششم تحلیل بنیوی قصیده «یا لیلی تزداد ذکراً» از بشار است. ابتدا متن قصیده آورده شده و بعد تحلیل را آغاز کرده است.

فصل هفتم که کوتاه‌ترین فصل کتاب است «قراءة فی کلمات سبارتکوس الأخيرة» أمل دنقل نام دارد. نویسنده در مورد علت انتخاب این متن می‌گوید:

تعتبر كتابات أمل دنقل الشعرية، حقلاً لغوياً غنياً، وطيد العلاقة مع النص القديم على عدة مستويات معجمي، تركيبی... هذا هو السبب الأول (الذي اعتبره أفضياً) الذي دفعني إلى اختيار "كلمات سبارتاكوس الأخيرة" لأمل دنقل. وهناك سبب تالي (عمودي) منهجي يتعلق بالرؤية التي ينطلق منها المنهج الشكلي، يتأتى هذا السبب من كون نصوص أمل دنقل من النصوص الشعرية التي اعتمدت الجدة والخلق ولعل هذا يسير مع تبني فكرة النص الذي ينسج نفسه بنفسه، النص الذي يزكي فكرة أن له استقلاله الداخلي الذي يعتبر من خصوصياته التي تميزه (الطالب، ۲۰۰۰، ۲۳۶).

آن گاه بدون آوردن متن قصیده و ذیل عنوان «تحلیل النص» و بدون آوردن عناوین فرعی به تحلیل قصیده پرداخته است. همچنین این فصل ارجاع و فهرست مراجع ندارد.

۸.۲.۵ نمونه آوری و تحلیل

با توجه به هدف کتاب که تحلیل متن است نه مباحث نظری، طبیعی است که به جای پرداختن به موضوع خاص و مباحث نظری و آوردن متن به عنوان شاهد مثال، ابتدا نمونه‌هایی که در ادبیات عربی و در بین محققان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و بیشتر از سایر متون مطرح هستند انتخاب شده و مورد تحلیل قرار گرفته است. در تحلیل متون، تمامی مواردی که در مناہج مختلف برای تحلیل متن باید مورد توجه قرارگیرد مد نظر نویسنده بوده است.

۹.۲.۵ نقش نویسنده در تبیین مفاهیم و میزان اظهار نظر وی

در این کتاب، نویسنده حضور پر رنگی دارد و نشانی از نقل قول‌های مکرر دیده نمی‌شود و اگر در مواردی نقل قولی آورده شده، به نقل صرف اکتفا نکرده و در رد یا تأیید آن‌ها نظر داده است. به عنوان مثال در بیان علت نظم قصیده بانث سعاد و شرایط القای آن می‌گوید: «وقیل إن کعباً أنشد قصیدته للرسول (ص) فی المسجد الحرام لا فی مسجد المدینة و هو قول ضعیف غیر متواتر والأرجح لدینا أنه أنشدها للرسول (ص) فی مسجد المدینة كما بینا سابقاً» (الطالب ۲۰۰۰: ۸۲). ترجمه: (و گفته شده که کعب قصیده‌اش در مدح پیامبر را در مسجد الحرام سروده نه مسجد مدینه که این قول ضعیفی است و متواتر نیست و همانگونه که قبلاً بیان کردیم او این قصیده را در مسجد مدینه برای پیامبر سروده است).

۱۰.۲.۵ جنبه آموزشی داشتن محتوا

علمی بودن یک متن لزوماً با آموزشی بودن آن همراه نیست. ممکن است نوشته‌ای اعتبار علمی داشته باشد ولی اعتبار آموزشی نداشته باشد. در صورتی که محتوای برنامه درسی و کتاب درسی بر اساس الگو یا الگوهای آموزشی مشخص طراحی شود، اعتبار آموزشی حاصل می‌شود. (ملکی، ۱۳۸۵: ۷) کتاب مورد بررسی به دلیل استفاده از منابع معتبر و استفاده از شیوه‌های معتبر نقدی و همچنین تحلیل‌های قوی و مستدل و

ارائه نظر، از اعتبار علمی برخوردار است ولی نمی‌توان از آن به عنوان کتاب درسی استفاده کرد.

۱۱.۲.۵ کیفیت خلاصه پایانی فصول

نویسنده در این خصوص روش یکسانی در پیش نگرفته و تنها در فصل‌های اول و دوم و سوم خلاصه و جمع‌بندی مختصری از مطالب را ذکر کرده است و در سایر فصل‌ها خلاصه‌ای ذکر نشده است. همچنین کتاب خلاصه پایانی ندارد.

۶. زبان علمی کتاب

زبان علمی زبانی شفاف است با تعبیرهای مستقیم و دارای ساخت منطقی و نظم و آراستگی که الفاظ در آن، معانی حقیقی دارند و ما را مستقیم و بدون درنگ بر سر کلمات و تعبیرات به مدلول رهنمون می‌شود (رضی، ۱۳۸۸: ۲۵).
در ارزیابی ویژگی‌های زبانی کتاب موارد زیر مدنظر بوده است:

۱. رسایی متن: زبان متن کتاب رسا است به گونه‌ای که خواننده می‌تواند به مفهوم متن دست یابد. ضمن اینکه الفاظ انتخابی متناسب با مباحث علمی و بر اساس اصطلاحات و تعبیرهای خاص مربوط به موضوع تدوین شده است.
۲. روانی متن: نثر کتاب از انسجام معنایی برخوردار است. از عبارتهای سخت و نامفهوم کمتر استفاده شده، عبارتها و تعبیرها متناسب با زبان روز است و از الفاظ نامأنوس و مهجور استفاده نشده است.
۳. از جملات معترضه‌ای که بین مطالب فاصله انداخته و فهم مطلب را دشوار می‌کند استفاده نشده است.
۴. در تحلیل قصاید از واژه‌های معادل در زبان عربی استفاده شده است و به ندرت از واژه لاتین در متن استفاده شده است.
۵. با توجه به اینکه کتاب به زبان عربی است و برای مخاطب آشنا به زبان عربی نوشته شده هیچگونه اعراب‌گذاری در متن و شاهد مثال‌ها مشاهده نمی‌شود.
۶. نویسنده تنها در فصل دوم، مواردی که لازم بوده و یا شرح برخی کلمات یا آیات را در پی‌نوشت‌هایی که در پایان فصل آمده ذکر کرده است.

۷. ارزیابی نهایی اثر

۱.۷ نقاط ضعف ظاهری و محتوایی کتاب

در بررسی ظاهری کتاب مواردی یافت می‌شود که برطرف کردن آن‌ها به ارزش کتاب می‌افزاید.

۱. جلد کتاب کیفیت خوبی ندارد.
۲. اصول صفحه‌آرایی در کتاب رعایت نشده است.
۳. شیوه ارجاع دهی از استاندارد لازم برخوردار نیست.
۴. مؤلف، شیوه یکسانی در ارجاع پانویس‌ها ندارد.
۵. فهرست منابع پایان فصل‌ها یکنواخت نیست. برخی فصل‌ها فهرست منابع ندارد.
۶. همه فصل‌ها نتیجه‌پایانی ندارند.

۲.۷ نقاط قوت کتاب

با وجود ضعف‌های ظاهری، از نظر محتوا کتاب از نقاط قوت فراوانی برخوردار است.

۱. از موارد مهم کتاب پرداختن به متن و دوری از مباحث نظری صرف است.
۲. اجتناب از روش‌های سنتی تحلیل متون که تنها به شرح لغات و شرح و تفسیر بیت می‌پردازد از نقاط قوت کتاب است.
۳. مسئله محور بودن مطالب کتاب و ایجاد سؤال در ذهن خواننده
۴. انتخاب متون مختلف از دوره‌های مختلف با موضوعات مختلف
۵. انسجام مطالب فصل‌ها
۶. رعایت اصول تحلیل متن
۷. حضور پررنگ نویسنده در تحلیل‌ها، و ارائه تحلیل‌های عمیق

۸. نتیجه‌گیری

مهم‌ترین نتایجی که از بررسی این کتاب به دست می‌آید را می‌توان در چند مورد ذکر کرد:

۱. رعایت نکردن شیوه ارجاع علمی و یکنواخت نبودن ارجاع‌ها و همچنین فهرست‌ها که باعث سردرگمی خواننده می‌شود از عیوب کتاب است.

۲. در تحلیل‌ها با توجه به نوع تحلیل از اساتید فن استفاده شده و از مراجع قوی و محکمی در رابطه با موضوع مورد نظر استفاده کرده است و بر اساس آن تحلیل‌های جالب توجهی که بیشتر اظهار نظرهای خود نویسنده است ارائه داده و نظرات قبلی را مورد نقد قرار داده است.

۳. با توجه به انتخاب قصیده‌های مختلف از دوره‌های مختلف و تحلیل آن‌ها بر اساس مباحث نقدی قدیم و جدید، این کتاب می‌تواند الگوی خوبی برای نقد متون باشد و استفاده از آن به عنوان منبع فرعی درس نقد و تحلیل متون نظم و نثر کارشناسی ارشد ضروری و مفید است. اما به دلیل اینکه در روش به کار گرفته شده در کتاب، تمامی شاخص‌های کتب درسی (طرح سؤال، تمرین، شیوه‌های مشارکت فعال دانشجو...) رعایت نشده نمی‌تواند به عنوان کتاب درسی استفاده شود.

۴. خواننده با مطالعه کتاب، از طریق متن به اطلاعات عمیقی در مورد شیوه‌های نقد و مباحث جدید نقدی دست می‌یابد.

۵. مؤلف توانسته افق‌های جدیدی را در نقد و تحلیل متون برای خواننده بگشاید و هدف خود یعنی رسیدن به موضوع از طریق متن را تحقق بخشد.

کتاب‌نامه

حسنیه، مسکین، (۲۰۱۴) *شعرية العنوان في الشعر الجزائري الحديث والمعاصر*، رسالة الدكتوراه، الجزائر: جامعة وهران

خرمشاهی، بهاء‌الدین، (۱۳۸۶)، *کتاب نقد و نقد کتاب*، تهران: خانه کتاب
رضی، احمد، (۱۳۸۸)، *شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی*، سخن سمت، شماره ۲۲، ص ۲۱-۳۰.

سارتون جورج، (۱۳۸۶) *نقد کتاب‌های علمی و تحقیقی*، ترجمه کامران فانی، تهران: خانه - کتاب
ضاری مظهر، (۲۰۱۲)، *دلالة اللون في القرآن الكريم والفكر الصوفي*، دمشق، دار الزمان للطباعة و النشر و التوزيع

الطالب، عمر محمد، (۲۰۰۰)، *عزف علی وتر النص الشعري (دراسة في تحليل النصوص الادبية الشعرية)*، دمشق: اتحاد الكتاب العرب

عبید، کلود، (۲۰۱۳)، *الألوان (دورها، تصنيفها، مصادرها، رمزياتها و دلالتها)*، بيروت: المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع

«عزف على وتر النص الشعري» در آيينه نقد و بررسی ... (فاطمه قادری) ۳۳۷

مقران حياط، (۲۰۱۴)، شعرية العنوان في ديوان «بداية وطن» لمحمد الجزائري، اطروحة الماستر،
الجزائر: جامعة محمد خضير بسكرة

ملكي، حسن، (۱۳۸۵)، مباني و معيارهاى نقد كتب درسى دانشگاهى، سخن سمت، ش ۱۷،
النجيرى، إيمان محمد صالح، (۲۰۱۷)، تحليل النصوص الشعرية و تقدما فى ضوء المدخل الدلالى لطلاب
المرحلة الثانوية، مجلة كلية الآداب، جامعة بورسعيد، ش ۲۲

www.dr-omaraltaleb.com

www.zivanitar.com/color-attributes-5

